اسلام ۽ قوم پرستي

آيت الله سيد محمد حسين بهشتي شهيد جي هڪ درس

جو ترجمو

سنڌيڪار

سيد حسين موسوي

اصغريه پبليڪيشنز پاڪستان

ڪتاب جا سمورا حق ۽ واسطا اداري وٽ محفوظ آهن

ڪتاب نمبر

06

ڪتاب جو نالو	اسلام ۽ قوم پرستي
ليکڪ	آيت الله سيد محمد حسين بهشتي شهيد
سنڌيڪار	سيد حسين موسوي
ڇاپو پهريون	15 نومبر 1987ع
ڇاپو ٻيون	فيبروري 2013ع
تعداد	هڪ هزار (1000)
ڇپائيندڙ	اصغريه پبليڪيشنز پاڪستان

رابطي لاءِ

المهدي سينٽر سينڌوز روڊ ڄامشورو

فون. 022-3877163

اداري پاران

اڄ اسان جڏهن پنهنجي معاشري تي نظر وجهون ٿا قبيلائي تڪرار ۽ قوم پرستي، ڏينهون ڏينهن هن سماج کي اڏوهي، وانگر ڪائي رهيا آهن. "اسلام ۽ قومپرستي" جي نالي سان هي ڪتاب جيڪو اوهان جي هٿ ۾ آهي. اسلام ۾ قومپرستي، جي حقيقي مفهوم کي واضح ڪري ٿو. اسلام نه ته قومپرستي، جي خلاف آهي ۽ نه وطن سان پيار کي غلط سمجهي ٿو پر قومپرستي، جي ڪجهه منفي پهلوئن کي ننديي ٿو. هي ڪتاب آيت الله سيد محمد حسين بهشتي جي هڪ درس جو ترجمو جيڪو انجنيئر سيد حسين موسوي صاحب جن 1987ع ۾ ڪيو هيو، اداري طرفان ڇپيو ۽ جلد ئي ناياب ٿي ويو. ان جو هڪ پراڻو نسخو برادر ڪامران رضا سومري جن وٽان دستياب ٿي سگهيو. ادارو قبله سائين حسين موسوي جو ٿورائتو آهي جن هن ڪتاب ۾ ضروري ترميمون ۽ نظرثاني ڪرڻ فرمائي. ادارو اميد ٿو ڪري ته

هي ڪتاب پڙهندڙن لاءِ مفيد ثابت ٿيندو.

تاريخ: 09 فيبروري 2013

ڪاشف حسين اصغري
اصغريه پبليڪيشنز پاڪستان

مهاڳ

15 نومبر 1987ع

سڪندر اعظم جڏهن دنيا کي فتح ڪيو ۽ هڪ تباه ڪن طوفان جيان سڄي دنيا تي ڇانئجي ويو ته هن پنهنجن فتح ڪيل ملڪن کي سنڀالڻ لاءِ ارسطو کان مشورو ورتو ارسطو کيس مشورو ڏنو ته "ورهايو ۽ حڪومت ڪيو". يعني Divide & Rule جنهن جڳهه کي فتح ڪرين، اتي جي رهاڪن کي ٽڪڙن ۾ ورهائي ڇڏ. پوءِ انهن مان ٽي هڪ ماڻهو کي حڪومت سونپي ڇڏ اتان جا ماڻهو هڪ ٻئي جا رقيب ٿي ويندا ۽ هميشه هڪ ٻئي سان وڙهندا رهندا ۽ پوءِ سڀئي جون اميدون توسان وابسطه ٿي وينديون ۽ تون فتح ڪيل علائقن تي پنهنجو اقتدار باقي رکي سگهندين.

سوچ جو اهو انداز ٻي عالمي جنگ ۾ وري اڀريو ۽ هن کي "ولسن" هوا ڏني ۽ چيو ته هر جاءِ تي ماڻهن ۾ قوم پرستي جي احساس کي اڀاريو وڃي. مثلاً: اسلامي ملڪن جي ٻاري ۾، جنهن ۾ هڪ ئي متحد طاقت حڪومت ۾ هئي، هن چيو ته اڪائي، جي صورت ۾ ان جهنڊي هيٺان جمع ٿيندڙ مختلف قومن جي وچ ۾ قوميت جي جذبي کي اڀاريو وڃي. ترڪي، جي عثماني حڪومت ان وقت دنيا جي هڪ وڏي حڪومت هئي ۽ موجوده سڀئي عرب حڪومتون ان جي هٿ هيٺ هيون. ان کان پوءِ سڀني عرب ملڪن ۾ اشراف عرب کي ان ڳالهه تي اڀاريو ويو ته توهان کي پنهنجي نسلي ۽ قومي امتيازن تي فخر ڪرڻ گهرجي. ان کان پوءِ اسلامي امت جي جيڪا صورت ٿي اها اسان جي سامهون آهي.

اسلام قوم پرستي، جي منفي پهلوئن کي رد ٿو ڪري اتي ڪجهه مثبت پهلوئن جي مخالفت نٿو ڪري. آية الله العظمىٰ محمد حسين بهشتي شهيد جو هي درس ان موضوع تي عام فهم آهي. جنهن ۾ نه صرف قوم ۽ قوم پرستي، کي سمجهايو ويو آهي پر ان جي منفي ۽ مثبت پهلوئن جو ذڪر پڻ ڪيو ويو آهي.

اميد آهي ته پڙهندڙن جي دلچسپي، جو باعث بڻبو.

والسلام عليڪم و رحمة الله

اصغر، پبليڪيشنز پاڪستان

بسم الله الرحمٰن الرحيم

اڄ رات مان ان ڳالهه تي بحث ڪندس ته، اسلامي نظريو، قوم پرستي، سان ڪيتري قدر مطابقت رکي ٿو ۽ ڪيتري قدر مخالفت. سڀ کان پهريائين، اچو ته قوم پرستي، کي سمجهون ته ان جي معنيٰ ڇا آهي ۽ هڪ مسلمان جيڪو اسلامي نظريي سان وفاداري رکي ٿو، اهو قوم پرستي، جي ڪهڙن پهلوئن کي قبول ڪري ٿو سگهي ۽ ڪهڙن کي رد ۽ آخر هڪ متقي ۽ اسلامي نظريي جو پابند مومن، قوم پرستي، جي مخالفت ڇو ٿو ڪري؟

"ملت" عربي، جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي "مذهب". پر اڄ ڪلهه سواءِ قرآن جي ملت لفظ جي اها معنيٰ ڪٿي به محفوظ ڪانهي ۽ نه وري استعمال ڪئي ٿي وڃي. ساڳي صورتحال فارسي زبان ۾ پڻ آهي. جيئن ته اسان هتي ڪنهن اونهي، علمي، ادبي ۽ لغوي بحث ۾ پوڻ نٿا چاهيون، ان ڪري اسان ٻاڻ کي ملت جي ان لغوي معنيٰ جا پابند نه رکندا سين.

اڄ جي ثقافت ۽ جديد فارسي، ۾ لفظ "ملت" يورپين لفظ نيشن (Nation) جوترجمو آهي. ساڳي لفظ جو عربي ترجمو (سنڌي ۾ پڻ) "قوم"ڪيو ويو آهي. عرب "قوميت" کي نيشنلزم (Nationalism) ۽ "عنصريت" کي نسلي عصبيت يا نسل پرستي، (Racism) جي معنيٰ ۾ استعمال ڪن ٿا. البته ايران ۾ هڪ ٻيو عربي لفظ ساڳي معنيٰ کي ظاهر ڪرڻ لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي. لفظن جي اها معنوي ڦير ڦار عام طور ڏسڻ ۾ اچي ٿي ۽ قبول ڪئي ٿي وڃي. سڄي دنيا ۾ هر انسان آزاد آهي ته ساڳي نظريي ۽ معنيٰ سمجهائڻ لاءِ مختلف لفظ استعمال ڪري. ايران ۾ اڄ ڪلهه لفظ نيشن (Nation) جو سياسي زبان ۾ ترجمو "ملت" آهي، ۽ نيشنلزم جي ترجمي لاءِ لفظ "ملت گرائي" استعمال ڪيو ٿو وڃي. (جڏهن ته سنڌي، ۾ وري "قوم پرستي،" چيو وڃي ٿو).

هاڻي اچو ته ڏسون ته قوم پرستي، جو نظريو ڇا آهي؟ قديم زماني ۾ هر قوم يا قبيلي جا ماڻهو هڪ ئي نسل سان تعلق رکندا هيا. ان قبيلي يا قوم جو ماڻهو "قوم ڀائي" جي حيثيت سان سڃاتو ويندو هيو. ساڳو اصطلاح اڄ به فارسي، ۾

استعمال ڪيو ٿو وڃي. اڪثر اسان ڪنهن مائٽ کي ”گوم پائي“ جي حيثيت سان متعارف ڪرائيندا آهيون. هڪ ”گوم“ ٿي سگهي ٿو ته هڪ، خاندان، قبيلي يا ڪنهن خاندان جي سلسلي تي مشتمل هجي، جنهن ۾ خاندان جو اهو سلسلو هڪڙي نسل ۽ خون سان تعلق رکندو آهي. ان ڪري اهي، هڪٻئي سان مٽي مائٽي ۽ ابي ڏاڏي ۾ شريڪ هوندا آهن. جيڪي ماڻهو ان تعريف (Definition) ۾ اچن ٿا، اهي هڪ سماجي ۽ سياسي اڪائي کي وجود بخشين ٿا. ان اڪائي، جا ڪجهه پهلو اجتماعي اصولن، تعلقات ۽ مفادن سان لڳاپيل هوندا آهن. ساڳي خاندان ۽ مٽي مائٽي، سبب، قبيلي جو هر فرد ٻئي فرد جو مجبورن دفاع ڪندو، جيڪڏهن ان تي ٻي حيثيت قبيلي جي جارحيت ٿئي ٿي.

عرب قوم جي جوڙ جڪ جو بنياد به اهڙن ئي تعلقات تي هيو. جيڪا قديم زماني ۾ هڪ اهم جوڙ جڪ هئي. عربن جو شجرو هڪ شخص نالي ” يعرب ابن قحطان“ تائين پهچي ٿو. جنهن سان سڀئي عرب پنهنجي حسب و نسب کي منسوب ڪن ٿا ستدن تاريخ تي سرسري نظر وجهڻ سان معلوم ٿيندو ته، سڀئي عرب قبيلن جو شجرو ساڳي يعرب ابن قحطان تائين پهچي ٿو. سوين سالن ۾ ان سلسله نسب جو اولاد ڪيترن ئي قبيلن ۽ گروهن ۾ تقسيم ٿي ويو. اڄ ڪلهه عربن جي آدمشماري تقريبا ٽي سو ملين (٣٠ ڪروڙ) آهي ۾ جيڪن ته توهان کي خبر آهي ته اهي سڀ قبيلي پاڻ هميشه هڪ ٻئي سان دوست نه رهيا آهن، ۾ هڪ ٻي سان وڙهندا رهيا آهن. ڪڏهن سالن جا سال ڪڏهن وري صديون.

پيغمبر اڪرم (ص) جي بعثت کان اڳ ۾ به عرب قبيلا مشهور هيا. اوس ۽ خزرج ٻئي ساڳي ئي شجره نسب سان تعلق رکندا هيا. ستدن وڏو ڏاڏو قحطاني هيو اهي هڪ ٻئي جا عزيز، مائٽ ۽ رشتيدار سمجهيا ويندا هيا. ۾ هڪ ٻئي سان ڪيترن سالن تائين وڙهندا رهندا هيا جڏهن ڪا جنگ ٻنهي ڌرين لاءِ ڏکائيندڙ ۽ مهانگي ٿي ويندي هئي ته آخرڪار ان مسئلي کي حل ڪرڻ جو رستو ڳولهيو ويندو هيو.

جنگ جاري رهڻ ۽ ختم نه ٿيڻ جي سبب قوميت جو جذبو ۽ قبيلا پرستي هئي. ساڳين قومي احساسن سببان ئي اوس ۽ خزرج ۽ قريش ۽ ٻيا قبيلا هڪ ئي

وجود يعني عرب قوم سان وابسط هيا اهو ساڳيو قوميت جو شعور رهيو جنهن عرب قوم کي ٻين قومن تي ڪجهه امتياز عطا ڪيا ۽ وري هڪ عرب قبيلي جي مقابلي ۾ ٻئي کي برتري ڏني. ان ڪري هر قبيلو اها دعويٰ ڪندو هيو ته هو ئي نج عربي خون جو مالڪ آهي ۽ پنهنجي طرف ئي سڀئي عظمتون منسوب ڪندو هيو. ڪڏهن ان دائمي قبيلا پرستي، جي سوچ سبب قبيلن ۾ جنگيون ٿينديون هيون، جيڪي وري سالن تائين هلندڙ جنگين کي جنم ڏينديون هيون. حقيقت ۾ قبيلن ۾موجود اها دشمني، ساڳين ئي رشتيداري، قرابتداري ۽ قوم پرستي، جي احساس مان ڦٽي نڪتي هئي.

جيڪڏهن ڪو ماڻهو اوس قبيلي جي ڪنهن فرد کان سوال ڪري ها ته تون خزرج سان جنگ ڇو ٿو ڪرين ته اهو، جواب ڏي ها ته ”ان ڪري جو مان اوس جهڙي اعليٰ قبيلي جو فرد آهيان“ هو ڪڏهن به خزرج قبيلي جي ڪنهن به تسلط کي قبول ڪرڻ لاءِ تيار نه هيو. ساڳيو ئي جواب خزرج قبيلي جو فرد به ڏئي ها. جيڪڏهن انهن کي ياد ڏيارجي ته توهان هڪڙي (عرب) نسل سان تعلق رکو ٿا ۽ جيڪڏهن صلاح ڏني وڃي ها ته هڪٻئي سان جنگ ڇڏيو، ڇو ته توهان هڪٻئي سان قرابتداري رکو ٿا ته شايد جواب ڏين ها ته ”اهو صحيح آهي، ۾ اسان عرب قوميت تي تڏهن زور ڏيندا آهيون، جڏهن اسان ٻين جي مقابلي ۾ هجون. اسان جي وچ ۾ وري قبائلي نظام آهي اصل مسئلو اسان جي خانداني قرابتداري آهي؛ هتي اوس قوم پرستي ۽ خزرج قومپرستي، جو مقابلو آهي. ايستائين جو هر قبيلي جي وري مختلف خاندانن ۾ به ان قسم جي سوچ، اختلاف ۽ رقابتن کي ڏسي سگهجي ٿو. ان قسم جا اختلاف اسان جي ملڪ ايران ۾ پڻ ڏسي سگهجن ٿا مسئلا: قشقائي قبيلي وارا (ڏکڻ ايران ۾) بوير احمدين ۽ مماسانين کي مقابلي جي دعوت ڏئي رهيا آهن، ۽ جيڪڏهن هڪٻئي سان دوبدو ٿيا ته مسلسل هڪٻئي جو مقابلو ڪندا رهندا. جڏهن ته انهن قبيلن جي اندر جيڪي خاندان آهن اهي پڻ هڪٻئي جا مخالف آهن ۽ متحد نه ناهن. ايران ۽ ٻين ملڪن ۾ موجود انهن قومن ۽ قبيلن ۾ مخالفت ۽ دشمني ڇو آهي؟

شايد توهان کي اها خبر هجي ته برطانيا ۾ اڃان تائين ڪٽر قومپرستيءَ وارا جذبا موجود آهن. انگريز، اسڪاٽش قومپرستيءَ جي مقابلي ۾ پنهنجي قومي لاڙن جي تربيت ۽ نشونما ڪن ٿا تازو جيڪي تقريبون، برطانوي تخت لاءِ رسمي طور وارث ۽ جانشين مقرر ڪرڻ لاءِ ٿيون هيون، "ويلز" (Wales)جي رهاڪن ان جي مخالفت ۾ مظاهرا ڪيا هيا. ڇو ته جانشين شهزادو انگلينڊ (برطانوي پينسولاجي ڏاکڻي حصي) جو آهي انڪري ويلز جا رهاڪو (مغربي زون جي مرڪزي حصي وارا) کيس بادشاهه جي حيثيت سان تسليم نٿا ڪن. اها مخالفت ويلز ۽ انگلش قومپرستاڻ جذبات جو واضع ثبوت آهي.

ڪجهه سال اڳ ساڳيا قوميت وارا جذبا بيلجيم ۾ فسادن جي صورت ۾ ٿتي پيا بيلجيم ٻن اهم گروهن ۾ ورهايل آهي. اهي ٻئي گروهه مختلف زبانون ڳالهائيندا آهن. ملڪ جي سرڪاري زبان فرانسيسي آهي. جهڳڙو ان وقت شروع ٿيو، جڏهن انهن نسلي گروهن مان هڪ گروه پنهنجي يونيورسٽين ۾ فرانسيسي زبان جي ذريعي تعليم هجڻ جي مخالفت ڪئي. انهن گهُر ڪئي ته ذريعه تعليم سندن نسلي ۽ قومي زبان ۾ هجڻ گهرجي.

جرمني ۾ به اڃا تائين ڪجهه مخالف نسلي گروه هڪٻئي جي مد مقابل آهن. اهڙا گروهي جهڳڙا هر ملڪ ۾ ملندا ۽ ٻن ملڪن جي وچ ۾ پڻ ملندا. جيڪي پاڻ کي ثقافت ۽ تهذيب ۾ ٻين کان مٿاهان سمجهن ٿا اڄ ڪلهه ڏکڻ جرمني ۾ جرمن زبان ڳالهائي ٿي وڃي. آسٽريليا جي سرڪاري زبان به جرمن آهي. اتر جرمني جي رهڻ وارا به جرمن ڳالهائيندا آهن، پر جڏهن ڏکڻ جرمني جي شهر ميونخ مان ريڊيو لاءِ اناؤنسر چونڊيو ويو ته مون هڪ ميگزين ۾ پڙهيو هيو ته جرمني جي ان حصي ۾ رهاڪن احتجاج ڪيو ته اناؤنسر جي مقرري ختم ڪئي وڃي، سبب ڇا هيو؟ در اصل اناؤنسر جي ڳالهائڻ جو لهجو ڏکڻ جرمني وارن کي قابل قبول نه هيو، اناؤنسر جي ڳالهائڻ جو لهجو اتراڌو هيو! جڏهن قبائلي لاڙا ۽ قوميت وارا احساس فيصلي جو بنياد بڻجن ته اهڙا جهڳڙا ضرور پيدا ٿيندا. قومي جذبات ۽ تعصبات اڪثر ڪري هڪ ئي قوم ۾ به مخالفت جو سبب بڻجن ٿا.

اڄڪلهه دنيا کي هڪ نئين قسم جي قومپرستيءَ، کي منهن ڏيڻو ٿو پوي. اها آهي "جاگرافيائي قومپرستي". جنهن جي وصف Definition رشتيداري يا نسل جي ذريعي نٿي ڪري سگهجي. توهان سوئٽزرلينڊ جو نالو ضرور ٻڌو هوندو. هڪ ننڍڙو ملڪ جنهن جي قوميت "سوئس" Swiss آهي. سندس گهڻي قومي آبادي Heterogeneous ٻن گروهن ۾ ورهايل آهي. جيڪا آبادي اٽلي جي سرحد پر سان رهي ٿي اها "اٽالين" بولي ڳالهائي ٿي، فرانس جي پر سان رهندڙ فرانسيسي ڳالهائن ٿا.

جرمني ۽ آسٽريليا جي سرحدن جي اوسي پاسي ۾ رهندڙ جرمن زبان ڳالهائن ٿا. ڏهن لکن آبادي جي آباديءَ واري هي ننڍڙي قوم ٽي مختلف زبانون ڳالهائڻ جي باوجود هڪڙي "سوئس" قوم هجڻ جي دعويٰ ڪري ٿي. هن طرح جي قوم پرستي جي بنياد جو جواز پيدا ڪرڻ ۽ ان جي تشريح ڪرڻ لاءِ، ڪافي محنت ۽ ڪوشش ڪئي وئي آهي، پر اڃا تائين ڪاميابي نصيب نه ٿي آهي.

جيڪڏهن حسب نسب جي ساڳئي ڪي ئي تعلقات جو بنياد بڻايو وڃي ۽ سڀني انسانن کي هڪ عظيم نسل جو فرد سمجهجي، جنهن جي ابتدا آدم عليه السلام کان ٿئي ٿي ته پوءِ ڪوبه قوميت ۽ ذات جو تفرقو نه رهندو ۽ سڄي دنيا هڪڙي قوم ڳڻي سگهبو.

پر "هم قوميتي" جي بنياد تي سوئس قوم ڪاڻ ناهي وئي آهي، نه ئي زبان ۽ بوليءَ کين گڏيو آهي، ڇو ته جيئن ٻڌايو ويو آهي ته ملڪ ۾ ٽي ٻوليون ڳالهايون وڃن ٿيون. سئٽزرلينڊ جي فرانسيسي ڳالهائيندڙن لاءِ فرانس سان گڏ جي هڪ قوم ناهڻ ته فطري عمل آهي، پر جرمن ۽ اٽالين ڳالهائيندڙن سان گڏجي سوئس قوم ڪيئن ٿا ناهي سگهن؟.

انڪري اها قوم نه هم نسلي جي بنياد تي نه وري ٻوليءَ جي يڪسانيت سبب ٺهي آهي نه ئي مذهب جي هڪجهڙائي بنياد آهي. ڇو ته ملڪ ۾ ڪيٿولڪ، پروٽيسٽنٽ، يهودي ۽ ڪجهه ٻين مذهبن وارا به رهن ٿا. ته سوئس قوم ۾ ڪهڙي شيءِ مشترڪ آهي، سڀئي متفق ٿي چوندا ته "ثقافت" ئي هڪ اهڙو بنياد آهي جنهن ان قوم کي ڳنڍي رکيو آهي. اها مشترڪ ثقافت Common Culture ڇا آهي؟ هي سماجيات Sociology جو هڪ منجهيل مسئلو آهي. جنهن جو جواب اڃا تائين دانشور ۽ مفڪر ناهي نه سهگيا آهن.

سئٽزرلينڊ جا رسم رواج، طور طريقا ۽ روايتون هر علائقي ۾ مختلف آهن. ماڻهو، جنهن خاص مشترڪ ثقافت سان ڳانڊاپيل آهن، ان جو روح اڃا تائين معلوم نه ٿيو آهي. ان مان نتيجو ڪڍي سگهجي ٿو ته گذريل ڪجهه صدين ۾ عالمي برادريءَ ۾ هڪ خاص قسم جي جاگرافيائي قومپرستي ابري آهي، جيڪا قوميت جي ان تصور کان جدا آهي. جنهن جو بنيادي "مشترڪ" نسل تي آهي. هن جو بنياد نه ئي مشترڪ نظريي تي آهي نه ئي مشترڪ ٻولي، رسم و رواج يا روايتن تي. آهي ماڻهو جيڪي ان مشترڪ ثقافت جي حمايت ڪن ٿا ۽ ان تي عمل پيرا آهن سخت مونجهاري ۾ آهن ۽ ڪليل تشريح ڪرڻ کان لاچار آهن.

اهوسمجهندي ته ان مفروضي جي بنياد تي هڪ واضع تشريح ناهي وئي آهي، اسان هينيان سوال پڇندا سين. ڇا انسان جيڪو الله تعاليٰ جو مڪمل ترين

تخليق آهي، جنهن کي خدائي قدرت ۽ ڪمال جي اونهين گهراين جي ڪوجنا ڪرڻي آهي. ٻاڻ کي قرابتداري، مشترڪ زبان ۽ ثقافت جي محدود دائري ۾ جڪڙي ڇڏي؟ ۽ انسان جيڪو اشرف المخلوق آهي ٻاڻ کي "قومي اتحاد ۽ احساس" سان جڪڙيل حدن ۾ قيد ڪري ڇڏي

جڏهن ته اسان هن مختصر درس ۾ ٻين نظرين تي وڏيڪ بحث نٿا ڪري سگهون، ان ڪري اسان هاڻ پنهنجي مڪتب فڪر يعني اسلامي نظريي بابت ڳالهائينداسين. قرآن مجيد اهو ڪهڙو واڻجو بڌايو آهي جنهن ۾ انسان هڪ طاقتور سياسي ۽ سماجي اڪائي قائم ڪري سگهي ٿو؟ ڪهڙي قسم جا انسان اتحاد لاءِ مڪمل بنياد فراهم ڪري سهگن ٿا؟

سوره حجرات ۾ ارشاد ٿئي ٿو:

"يا ايهاس انا خلقنا کم من ذکر وانثئ وجعلنا کم شعوبا و قبائل لتعارفوا ان اکرم کم عندالله اتقاکم" (آية134)

" اي انسان اسان توکي هڪ ئي مرد (آدم) ۽ عورت (حوا) مان خلق ڪيو آهي. توهان کي ذاتين ۽ قبيلن ۾ انڪري ورهايو ويو ته جيئن توهان جي سڃاڻپ ٿي سگهي. توهان ۾ ڀلو اهو آهي، جيڪو تقويٰ ۾ وڌيڪ هجي".

"اسان سڀ آدم جي اولاد آهيون" ۾ ان نظريي کي صرف اهي ثقافتون تسليم ڪن ٿيون، جيڪي انسان کي آدم جو اولاد سمجهن ٿيون. پر جيڪا ثقافت انسان کي ٻندر جو ارتقائي نسل سمجهي ٿي اها ته اهڙي نظريي جي قطعي ترديد ڪري ٿي.

قرآن جي نظريي مطابق جيئن ته اسان سڀئي آدم ۽ حوا جي اولاد آهيون، انڪري اسان سڀني جي رڳن ۾ ساڳيو ئي رت گردش ڪري رهيو آهي. جيڪڏهن اسان ذاتين ۽ قبيلن ۾ ورهايا ويا آهيون ته ان جو مقصد جيئن قرآن ٻڌايو، سماجي تعلقات ۾ هڪٻئي جي سڃاڻپ آهي.

اسان جي ٻهراڙين ۽ شهرن ۾ ڪنهن به ماڻهو جو خاندان سندس نالي کان پوءِ لکيو ۽ پڙهيو ويندو آهي. ساڳئي طريقي سان اها رسم عربن وٽ به آهي. عرب هميشه ڪنهن ماڻهو کي "فلاڻو پٽ فلاڻي جو" چوندا آهن. خانداني نالو به ساڳئي نموني هڪٻئي کان سڃاڻپ لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي. ان کان پوءِ اسان اهو مطلب وٺي سگهون ٿا ته قرآن مجيد ۾ قبائلي يا گروهي تعلق ۽ رشتيداري جي معنيٰ هي آهي ته هڪ معمولي سماجي ضرورت جو پورائو ڪيو وڃي يعني انفرادي سڃاڻپ. قرآن مطابق هڪ ٻئي تي برتري جو معيار صرف تقويٰ، پرهيزگاري ۽ خوف خدا آهي (جيڪو انسان کي گناهن کان روڪي ٿو).

قرآن مجيد هڪٻئي ۾ قبائلي ۽ قومي رجحانات جي بنياد تي، اختلاف وجهڻ کي سختي سان منع ڪري ٿو.اسلام جو ڪائناتي تصور ان دشمني ۽ افتراق کان منع ڪري ٿو، جنهن جو بنياد گروهي ۽ سياسي ۽ قومي وجود هجي. قرآن مجيد جي سوره توبه آيت ١٨ مطابق "ايماندار مرد ۽ ايماندار عورتون هڪٻئي جا ولي (سنڀاليندڙ) آهن، هڪٻئي کي نيڪي جو حڪم ڏين ٿا ۽ برائي، کان روڪن ٿا". ته پوءِ قرآن جي نظر ۾ اهو ڪهڙو عنصر آهي، جيڪو انسانن ۾، هڪ مضبوط سياسي، اقتصادي، سماجي ۽ فوجي اتحاد پيدا ڪري سگهي ٿو. ان جو جواب آهي " ايمان" ۽ اسلامي نظريي تي "يقين". هڪ مسلمان جي نظر ۾ سڀئي مسلمان اجتماعي طور هڪ اسلامي امت ناهين ٿا. جيڪا اسلام جي محور جي چوڌاري گردش ڪري ٿي.

اسلام جي ڪائناتي تصور ۽ ايمان جي نظريي مطابق سڀئي مسلمان ڀاڻ ۾ ڀائر آهن. جيڪي سياسي، معاشرتي ۽ اقتصادي عقيدن ۾ هڪٻئي جا ڀاڱي ڀائيوار آهن، ان ڪري ڪين هڪٻئي جسم ٻجهي ڪم ڪرڻ گهرجي. بحيثيت هڪ مسلمان جي مان هڪ عرب ڀاءُ ۽ خوزستاني ڀاءُ جي وچ ۾ ڪوبه تفاوت نه ٿو ڪري سگهان. ٻئي منهنجا مسلمان ڀائر آهن. ان ڪري منهنجي نظر ۾ هڪ جهڙا آهن. اسان سڀئي، قطع نظر اصليت، لهجي يا ٻولي، جي مسلمان ڀائر آهيون، هڪٻئي ۽ ساڳي امت جا فرد آهيون. اسان سڀئي، بحيثيت مجموعي هڪ مسلمان قوم کي وجود بخشون ٿا ۽ جمهوري اسلامي، جا شهري آهيون. اهو بنياد جنهن جي چوڌاري اسان فوجي، اقتصادي ۽ سماجي اڪائي ناهي سگهون ٿا اهو آهي "مشترڪ مڪتب فڪر"، يقين سان اهو ئي آهي.

هاڻي مان پنهنجي ڪُرد ۽ عرب ڀائرن کي ٻڌائڻ چاهيان ٿو ۽ پنهنجي بلوچ ڀائرن کي ۽ انهن کي جيڪي آذربائيجان، ترڪمان، صحرا يا ملڪ ۾ ڪٿي به رهندا هجن، اهي ڌيان ڏين، ان حقيقت جي طرف، ته صرف اسان جو دشمن ئي آهي، جيڪو اسان کي چڙوچڙ ڪرڻ چاهي ٿو ۽ نفاق جو ٻج پوکي رهيو آهي. اسان سڀئي مسلمان آهيون، ان ڪري اهڙا ايماني ڀائر آهيون، جن کي اسلام تي ايمان رکڻ کان پوءِ جدا نٿو ڪري سگهجي. اسان عالمي سطح تي هڪ اتحاد ۽ جماعت ٺهڻ چاهيون ٿا اهو ڀائيچارو اسان جي سرحدن کان ٻاهر نڪري ٿو وڃي. اهڙا به اسان جا ڀائر آهن، جيڪي اردو، هندي، انڊونيشين يا ٻيون ٻوليون ڳالهائن ٿا. انهن سان به اسان اسلامي ايمان ذريعي منسلڪ آهيون. هن وقت اسان جا انگريزي، جرمن يا فرانسيسي ڳالهائيندڙ ڀائر گهٽ آهن. انشاء الله اهو ڏينهن ضرور ايندو جڏهن اهي ٻڻ مسلمان امت جا قابل ذڪر حصو ٿيا. سڀئي مسلمان هڪ قوم ناهين ٿا. ۽ اسان جو هي اسلامي انقلاب

انشا الله هڪ ارب مسلمانن جي مضبوط امت جي قيام جي مقصد ڏانهن وڪ وڌائيندو. اها ئي اها شيء آهي جنهن کان اسان جو دشمن خوفزده آهي. ان ڪري اسان جو دشمن هن اسلامي انقلاب کي خالص ايراني انقلاب ظاهر ڪرڻ لاء سخت ڪوشش ڪري رهيو آهي، ته جيئن ان انقلاب کي تباه ڪيو وڃي ۽ سندس عالمي پهلوء کي نظر انداز ڪيو وڃي.

هڪ ٻيو مسئلو جنهن کي واضح ڪرڻ جي ضرورت آهي، اهو هڪ سوال آهي جيڪو اڪثر اسان کان پڇيو ويندو آهي ته " اسان جا ڪرد ڀائر جيڪي اقليت ۾ آهن ياٻيا نسلي گروه پنهنجي مادري ٻوليء کي ترڪ ڪري، فارسيء کي اسلامي انقلاب جي خصوصيت سبيان، جمهوري اسلامي ايران ۾ ڳالهائڻ شروع ڪن؟" يقينن نه، اسان ڪڏهن ائين چيو آهي؟ اسلام جي ڪا مخصوص ٻولي ناهي. قرآن سوره روم ۾ فرمايو " خدا جي نشانين مان آسمان ۽ زمين جي پيدائش آهي ۽ توهان جون مختلف ٻوليون ۽ رنگ بيشڪ انهن ۾ ڄاڻ وارن لاء نشانيون آهن". ان ڪري هر انسان پنهنجي ٻولي ڳالهائڻ ۾ آزاد آهي. ڪنهن به گروه کي پنهنجي لباس ۽ روايتي ڪپڙن کي ڇڏڻ نه گهرجي. نه ئي ڪنهن کي مسلمان هجڻ سبب ڪنهن خاص قسم جي لباس پائڻ لاء مجبور ڪري ٿو سگهجي. اسلام وٽ پنهنجون ڪي خاص رسمون ۽ رواج ناهن. اسلام صرف اهو حڪم ڏئي ٿو ته صاف، شرافت ۽ عزت وارا ڪپڙا پائي. ڪپڙن جي اسٽائل، ڪنهن خاص قسم جي رسم ۽ رواج وارو يا خانداني لباس جي عمومي پسند جو اختيار ۽ فيصلو پائڻ واري تي آهي. شهري پنهنجي پوشاڪ جي چونڊ ۾ آزاد آهن. پنهنجي ٻولي ڳالهائڻ ۽ پنهنجي مقامي رسمن ۽ رواجن ۾ پڻ. اسان اهڙي قسم جي قومي رغبت ۽ لاڙي جا ڪڏهن به مخالف ناهيون، پر جيڪڏهن ماڻهوء جي قوميت، قومپرستيء وارا خيال ۽ جذبا، اهو چاهين ته هر نسلي گروه کي ان ڳالهه تي ابهاري ته هو پنهنجي هڪ آزاد، سماجي، سياسي حڪومت ۽ ملڪ ناهين، هن ملڪ جي رهاڪن کان عليحده ته پوء اها ئي هڪ خطرناڪ شيء ٿيندي ۽ اسان يقينن ان جي مخالفت ڪندا سين.

اسان جي ڪجهه ڪرد ڀائرن پڇيو آهي ته "آهي ڪرد زبان پنهنجي اسڪولن ۾ پڙهائي سگهن ٿا؟" ساڳيو ئي سوال خوزستان مان عرب ڀائرن ۽ ڀينرن پڇيو آهي. انهن اهو به پڇيو آهي ته "ڇا اهي عربي زبان ۾ اخبارون ڪڍي سگهن ٿا ۽ مقامي ريڊيو اسٽيشن تان عربيء ۾ نشريات جاري ڪري سگهن ٿا؟" وغيره". مان انهن کي ٻڌائڻ چاهيان ٿو ته توهان هر طرح سان مڪمل آزاد آهيو ۽ توهان انهن شين جو حق رکو ٿا. اهي شيون توهان جي فطري حقن مان آهن. توهان آزاد آهيو ته پنهنجا مقامي قصا ۽ شاعري پڙهو ۽ آرڪيٽيڪچر Architecture (فن عمارت سازي)

تي عمل ڪيو. اسلام ڪنهن خاص قسم جي لباس، ٻولي، رسم، رواج ۽ آرٽ کي ماڻهن تي ٺاهي نٿو. انسان انهن شين ۾ مڪمل آزاد آهي ۽ توهان پڻ هاڻي مان توهان کان هڪ سوال ڪندس ڇا "توهان ڪردستان، بلوچستان، ترڪمان ۽ صحرا جي نالي تي تفرقو پيدا ڪري، خونخوار عالمي ٻگهڙن جو آساني سان شڪار ٿيڻ چاهيو ٿا؟ يا هر قسم جي آزادي ماڻڻ چاهيو ٿا؟ ڇا اوهين پنهنجي فارسي، ترڪ، بلوچ، گيلانين ۽ ترڪمان ڀائرن سان گڏجي هڪ اهڙي عظيم ۽ طاقتور مسلمان امت ناهڻ نٿا چاهيو، جيڪا دشمن کي بيوس ڪري ڇڏي؟ توهان جي قوت دشمن کي ان ڳالهه کان نا اميد ڪري ڇڏيندي ته هو توهان مان اها اميد رکي ته توهان جمهوري اسلامي ايران ۾ نا اتفاقي، جا سبب بڻيا توهان ڪهڙو رستو چونڊيو ٿا؟ سوچيو ۽ پوء مون کي جواب ڏيو". هڪ ٻي، ڳالهه جنهن جو مان هتي حوالو ڏيندس، اها آهي اسان جي مخالف ڌر جو. اهي گوڙ ۽ رڙيون جيڪي "مجلس شوري" ملي جو نالو تبديل ڪري "مجلس شوري اسلامي" رکڻ تي برپا ڪيو ويو آهي. سڀ کان اول ته قانون ساز اداري جو نالو "اسلامي" ان وقت ئي رکڻ گهرجي ها جڏهن آئين پاس ڪيو پئي ويو. ان وقت "اسلامي" نالو نه رکڻ جو سبب هڪ معمولي غلطي هئي، جيڪا اسان جي نمائندن ڪئي، جن ان مسئلي تي غور نه ڪيو ويو. ان ڳالهه تي شور ۽ گوڙ ۽ مخصوص مقصدن تحت برپا ڪيو ويو آهي. حزب اختلاف اسان تي، ايراني قوم، ايراني ثقافت ۽ ٻولي سان نفرت جو الزام لڳايو. جڏهن اسان اسيمبلي جو نالو "قومي" مان تبديل ڪري "اسلامي" رکيو. اهي الزام بيهودا گوڙ آهن. فارسي زبان جي مخالفت ڪنهن ڪئي آهي؟ اهڙن ڪوڙن الزامن جي پروپگندا اسان لاء ڇو پئي ڪئي وڃي؟ اسان ته صرف اهو چئون ٿا ته "هن قوم جو اتحاد بهتر نموني سان، خدا، سندس پيغمبر، سندس ڪتاب ۽ الاهي دين اسلام تي ايمان ذريعي محفوظ رکي سگهجي ٿو". مٿي بيان ڪيل معيارن کان سواء ٻيا بنياد ماڻهن جي ٿورڙي تعداد کي ته هڪ خاص گروهه ۾ متحد ڪندا، پر ساڳيا بنياد ٻين گروهن کان جدائي جو سبب بڻيا. انڪري جيڪڏهن فارسي ٻولي کي اتحاد جو بنياد بڻائجي ته ڪردن، بلوچن ۽ عربن وغيره کي اهو حق حاصل آهي ته اهي احتجاج ڪن ۽ اها حجت پيش ڪن ته فارسي سندن مادري ٻولي ڪانهي. جنهن مان اها ڳالهه واضح آهي ته فارسي زبان اتحاد جو بنياد نه ٿي بڻجي سگهي. هي ٻولي انهن ماڻهن کي ته متحد ڪندي جيڪي فارسي ڳالهائن ٿا، پر ساڳئي وقت ڪردن، ترڪن، بلوچن، عربن ۽ ترڪمانن وغيره کي جدا ڪندي.

آخر اهو ڪهڙو بنياد آهي جيڪو عالمي اتحاد قائم ڪري ٿو سگهي. اهو آهي اسلام تي ايمان، الاهي دين، جنهن کي ڪي به سرحدون ناهن. صرف پنهنجي

چوگرد ڏسو، دنيا ۾ پنج ڪروڙ به فارسي ڳالهائيندڙ ناهن، ساڳي ڳالهه ٻين ٻولين لاءِ پڻ چئي سگهجي ٿي. مثلاً ڪرد ٻولي هڪ ڪروڙ ماڻهو به نٿا ڳالهائن، پر دنيا ۾ ڪيترا مسلمان آهن! هڪ ارب! اهو سچ آهي ته دنيا جي چار ارب آبادي مان ٽي ارب غير مسلم آهن ۽ اسلام اڃان عالمي معاشري کي جنم ڪونه ڏنو آهي. پر تڏهن به اسلامي ايمان جي بنياد تي ٺهيل اتحاد، ٻين اتحادن کان قوت ۽ پڪيڙ ۾ گوءِ کڻي ويو آهي. فارسي، ترڪي، ڪرد ۽ عربي ٻولين تي ٺهيل اتحاد يا ٻولي ۽ فرقن جي بنياد تي ٺهيل گروهه گهٽ حيثيت رکن ٿا.

آخر اسلام ئي ڇو اتحاد لاءِ بهترين ۽ طاقتور آهي؟ ان جو سبب هي آهي ته اسلام فطري دين آهي (يعني انسان جي الاهي فطرت وارو). خدا اسلام کي انسان جي فطرت جي مطابق بڻايو آهي. هن دين عام ماڻهوءَ جي فطرت جي تربيت ڪري ان کي هڪ عظيم، طاقتور، عالمي ۽ بيدار فطرت تائين پهچايو آهي. جنهن جون پاڙون خود انسان جي اندر آهن. ان ڪري اها قدرتي ڳالهه آهي ته، اهڙو اتحاد عالمي ڦهلاءَ جي عظيم ۽ شاندار قوت رکي ٿو.

هاڻي اچو ته اسلامي نظريي جي پيروي ڪرڻ ۽ قومي جذبات جي پاڻ ۾ ڀيٽ ڪريون ۽ معلوم ڪريون ته ڪهڙي ڳالهه وڌيڪ عقلي، منطقي ۽ انساني فطرت جي قريب آهي. نسل، ٻولي يا ثقافت جي اشتراڪ جي بنياد تي قوم پرستي جا جذبا اتحاد جا سبب بڻجن ٿا پر وڌ ۾ وڌ اهي ماڻهن جي قليل تعداد ۾ ننڍڙيون رياستون ناهي سگهن ٿا ان کان وڌيڪ نه. اسان انهن اتحادن جي مخالفت نٿا ڪريون، جيستائين اهي اڳ ۾ ٻڌايل حدن جي اندر هجن، يعني مشترڪ ٻولي، روايتن ۽ رسمن، ادب ۽ لباس وغيره تائين. سڀئي قومون سندن فطري بنياد حق جي بنياد تي قوميت جي انهن پهلوئن تي عمل به ڪري سگهن ٿيون ۽ انهن جي حفاظت پڻ. ڪوبه ان جي مخالفت نٿو ڪري، نه وري اسلام. جنهن شيءِ جي اسلام سخت مخالفت ڪئي آهي، اها هيءَ، ته: آهي هڪ عظيم نظريي ۽ ايمان جي بنياد تي ٻڌل اتحاد جي جاءِ قومپرستي نه والاري!. اسلام نظرياتي ۽ ديني اتحاد قومپرستيءَ جي حوالي ڪرڻ جي اجازت نٿو ڏئي. مسلمانن کي هڪ گڏيل عالمي معاشرو تشڪيل ڏيڻ گهرجي ۽ عالمي برادري جنهن جو بنياد اسلام تي آهي، جي جاءِ تي ٻيو نظريو جڳهه والاري ته اهو اسلام جي اصولن کان منحرف ٿي چڪو آهي.

هتي ايران جي ڏاکڻي حصي مان هڪ سوال زور شور سان اٿيو آهي، ان جو جواب مان چاهيان ٿو ته توهان کي به ٻڌايان. ڪنهن منهنجي راءِ پڇي ته ان سرويچ جي باري ۾ توهان جي راءِ ڇا آهي؟ جيڪو ايراني علائقن جي دفاع لاءِ عراقي جارحيت جو مقابلو ڪري رهيو آهي. هن چيو ته ايراني هٿياربند، انڪري

وڙهي رهيا آهن جو کين پنهنجي ملڪ سان شديد محبت آهي، نه ئي اسلام ۽ ديني عقيدن جي بنياد تي. اهي موت جي پرواهه نه ڪندي وڙهي رهيا آهن، ڇوته کين حب الوطني جو جذبو ۽ جوش ويهڻ نٿو ڏئي، جڏهن ته هڪ پرڏيهي قوت سندن مادر وطن تي حملو ڪيو آهي. سوال اهو هيو ته ڇا مان اهڙن قومي جذبن ۽ رجحانن جي مخالفت ٿو ڪريان؟ مون جواب ڏنو ته اڄ تائين ڪنهن به اهڙن جذبن جي مخالفت نه ڪئي آهي. اسان يقينن اهڙن سرويچ ۽ بهادر سپاهين ۽ آفيسرن کي اوليت ڏيون ٿا. انهن تي جيڪي بزدلي سان محاذن تي وڃڻ کان انڪاري آهن ۽ موت کان ڊڄن ٿا. اسان ته اهڙن ماڻهن جي تعريف ڪريون ٿا. ڇوته اسان وٽ اها اڻ ملهه ۽ وڏي قدر و قيمت واري شيءِ آهي. پر جيڪڏهن هڪ بهادر آفيسر وڙهي ٿو ۽ پنهنجي ملڪ جو دفاع ٿو ڪري، اهو جيڪڏهن ان مسئلي کي اڃا به بهترين نظر سان ڏسي، يعني خدا جي دين جي دفاع ۽ حفاظت لاءِ وڙهي، ڇا اهڙو سپاهي، ان جي ڀيٽ ۾ جيڪو صرف ڌرتي لاءِ وڙهي ٿو، هڪ عظيم مقصد لاءِ نٿو وڙهي؟ ڇوته هي پنهنجي ڌرتي جي انڪري حفاظت ٿو ڪري ڇو ته هو هن ڌرتي جي اشرف مخلوق آهي.

جنهن سوال پڇيو هيو اهو بلڪل مطمئن ٿي ويو ۽ اهو قبوليائين ته اهو ماڻهو جيڪو ايران جي حفاظت، پنهنجي اسلامي وطن سبب ۽ اسلامي انقلاب جي سرزمين سمجهندي ڪري ٿو ۽ قتل ٿئي ٿو اهي هر طرح سان وڌيڪ ساراهه جي لائق آهي، ان جي ڀيٽ ۾ جيڪو صرف پنهنجي ڌرتي لاءِ وڙهي ٿو.

اسان ٻنهي قسم جي وڙهندڙن جي عزت ڪريون ٿا، پهرين جي انڪري ته هو اهڙو بهادر ۽ سرويچ آهي، جيڪو عزت، مان ۽ شان لاءِ وڙهي ٿو ۽ ذلت آڏو پنهنجا گوڏا نٿو نيڪي. ٻئي جي انهن ساڳين شين سببان ۽ انڪري به، ته هو هڪ شاندار ۽ اعليٰ مقصد يعني خدا سان محبت رکي ٿو. اسلامي ثقافت هڪ ايماندار، شريف ۽ رحمدل ۽ غير مسلم کي هڪ ٻئي غير مسلم جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ عزت ڏئي ٿي، جيڪو ڪوڙ، ۽ لالچي ماڻهو آهي ۽ معاشري ۾ هر قسم جون مشڪلون پيدا ڪري ٿو. ان جو سبب واضع آهي.

اسلام قدرن جو دين آهي. اسلام ايماندار فرد کي قدر قيمت بخشي ٿو، چاهي اهو مسلمان هجي يا غير مسلم. ڪنهن دين يا عقيدي کي "پاسي تي رکندي" نيڪي، انصاف، پاڪيزگي، عزت ۽ سچائي هميشه اعليٰ اقدار سمجهيا وڃن ٿا. البته هڪ مسلمان جيڪڏهن اهڙين صفتن جو مالڪ آهي ۽ ان سان گڏ اعليٰ قدر يعني "خدا جي ٻانهپ" سان به متصب آهي ته اهو يقينن ان غير مسلم کان برتر آهي، جنهن ۾ ساڳيون صفتون آهن. مون انهن ماڻهن کي ياد ڏياريو، جن مون کان سوال پڇيو هيو ته اسان بحيثيت هڪ مسلمان جي پيغمبر (ص) جو نالو پنج وقتي نمازن ۾

ڪيئن وٺندا آهيون، اهو چوندي تہ "مان شاهدي ٿو ڏيان تہ محمد (ص) خدا جو عبد آهي ۽ سندس رسول آهي" ان بيان سان حقيقت ۾ اسان رسول اڪرم (ص) کي خدا جو ٻانهو چئي سندن (ص) ساراهہ ڪيون ٿا. اها شيءِ، خدا جي قدر و قيمت کي واضح ٿي ڪري. جڏهن ٻندو خدا سان رازونياز ڪري ٿو تہ اسان پنهنجي عبادتن ۾ سڀ کان اڳ رسولِ ڪريم (ص) جي خدا جي عبد هجڻ جي حيثيت سان ساراهہ ڪريون ٿا ۽ پوءِ سندن رسول جي حيثيت جي عظمت ڄاڻايون ٿا. اها اسان جي ثقافت ۽ نظريو آهي.

ان مان هر انسان چٽي طرح نتيجو ڪڍي سگهي ٿو تہ ڪنهن ماڻهو جي اسلام سان وابستگي، انسان قدرن جي هرگز نفي نٿي ڪري، جيڪي ڪنهن غير مسلم ۾ موجود هجن. ڪوبہ ماڻهو جيڪو اسلامي نظرئي ۽ مڪتب جي پيروي جي قدر و قيمت گهٽائڻ چاهي ٿو ۽ اسلام کي غير مقبول بڻائڻ جي ڪوشش ڪري ٿو، اهو چئي ٿو هن مڪتب فڪر سان وفاداري، جو مطلب اعليٰ انساني صفتن جي نفي آهي. جيڪي ڪڏهن غير مسلم ۾ ملن ٿيون! ان سان گڏ اهو بہ چيو وڃي ٿو تہ اسلام تي عقيدي ۽ يقين جو مطلب سائنس ۽ تحقيق کان دوري آهي! ڪنهن ايڏو وڏو ڪوڙ ھنيو آهي؟ انهن بي بنياد الزامن جو بنياد ڇا آهي؟ هن ننڍڙي تقرير ۾ مان گهرائي، Details ۾ وڃڻ نہ ٿو چاهيان. البت مون کي اميد آهي تہ ان موضوع کي وڌيڪ احتياط سان ايندڙ گفتگو ۾ بيان ڪبو.

منهنجا ڀائرو ۽ ڀينرو، مڪتب اسلام تي يقين، ڪڏهن بہ تحقيق، تخصص Specialization جي مخالفت نٿو ڪري. اسان توهان کي ٻڌائڻ چاهيون ٿا تہ اسلام ۽ اسان جي هن انقلاب جو مقصد تربيت ذريعي با ايمان اسپيشلسٽ ۽ ماهر پيدا ڪرڻ آهي. اسان جي طرفان نہ ئي اهو جرم آهي نہ وري نقص يا ڏوهہ. جيڪڏهن اسان اسلام جي مڪتب فڪر تي زور ڏيون ٿا تہ ان جو مطلب هي آهي تہ اسان جي انقلابي معاشري جو بنياد اسلام تي آهي ۽ اسلام مان ئي ارتقا پذير ٿئي ٿو. مان سمجهان ٿو تہ قوميت جو مسئلو هاڻي صاف ٿي ويو هوندو.

والسلام عليڪم و رحمة الله.

OUR WEBSITES

www.asgharia.org.pk

www.aiatp.org

www.shiatv.net/user/saeed